

Ἡ παγκοσμιότητα τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας

Βασιλείου Ἀ. Τσίγκου*

Στὶς σελίδες ποὺ ἀκολουθοῦν ἐπιχειρεῖται νὰ διερευνηθεῖ ἓνα αἰείποτε ἐνδιαφέρον καὶ θεμελιώδους θεολογικῆς σημασίας θέμα, ἔχοντας ὡς ἀφορμὴ μελέτης ἓνα ἐμβληματικὸ ἄρθρο ποὺ δημοσιεύθηκε στὸ περιοδικὸ *Θεολογία*. Πρόκειται γιὰ τὴν ἐξαιρετικῆς σπουδαιότητος συγγραφικὴ κατάθεση τοῦ Καθηγητοῦ Ἰωάννου Καρμίρη περὶ τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας ὅλων τῶν ἀνθρώπων¹ μὲ ἐνδελεχῆ, ἐμπεριστατωμένη καὶ πληθωρικὴ κειμενικὴ τεκμηρίωση στὴ βιβλικὴ μαρτυρία, τὴν πατερικὴ ἐρμηνεία καὶ τὴ λειτουργικὴ πράξη τῆς Ἐκκλησίας στὴ μακραίωνη ἱστορικὴ της διαδρομῇ.

Τὸ περιεχόμενο τῆς ἐν λόγω μελέτης συνδέθηκε ἄμεσα καὶ ἔχει ἐπηρεάσει καθοριστικὰ τὴν ἀναπτυχθεῖσα ἐδῶ καὶ ἀρκετὲς δεκαετίες διορθόδοξη καὶ διαχριστιανικὴ συζήτηση καὶ τὸν ἔντονο προβληματισμὸ γιὰ τὰ χαρισματικὰ καὶ τὰ κανονικὰ ὅρια τῆς Ἐκκλησίας². Συνακόλουθα, τὰ περὶ ὁρίων συσχετίζονται καὶ συνυφαίνονται ἄρρηκτα καὶ μὲ τὴν ἀδιάκοπη διεκυστίνδα μεταξὺ ἀκριβείας καὶ οἰκονομίας στὴ ζωὴ της καὶ – τελικὰ – μὲ τὸ ἔργο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, διὰ τοῦ ὁποῖου ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία γίνεται Ἐκκλησία τῆς ἐξόδου, πρόγευση τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Κατὰ συνέπεια, ἡ ἐκ νέου πραγμάτευση ἐνὸς τέτοιου

* Ὁ Βασίλειος Ἀ. Τσίγκος εἶναι Καθηγητὴς τῆς «Δογματικῆς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας» τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

1. Ἰω. Καρμίρης, «Ἡ παγκοσμιότης τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας», *Θεολογία* 51, 4 (1980), σσ. 645-691· 52, 1 (1981), σσ. 14-45.

2. Ἐνας ἀπὸ τοὺς πρώτους Ὁρθοδόξους θεολόγους ποὺ πραγματεύθηκε τὸ ἐν λόγω ζήτημα εἶναι ὁ π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ στὴ μελέτη του: «Τὰ ὅρια τῆς Ἐκκλησίας», στὸ βιβλίον του: *Τὸ Σῶμα τοῦ ζῶντος Χριστοῦ. Μία ὀρθόδοξος ἐρμηνεία τῆς Ἐκκλησίας*, μετάφρ. Ἰω. Παπαδόπουλος, ἐκδ. Πατριαρχικὸν Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν, Θεσσαλονίκη ³1981, σσ. 127-148.

θέματος καταδεικνύει την ιδιαίτερη σημασία του και τη γονιμοποιητική του επικαιρότητα.

Στην Ὁρθόδοξη θεολογία ἡ Δημιουργία συνδέεται ἄρρηκτα μὲ τὴν Ἐκκλησία. Ἡ τελευταία ἐκτείνεται πέραν τῶν ὁρίων ποὺ ἔχει ἡ κτίση καὶ δὲν συμπίπτει μὲ μία ὁρισμένη χρονικὴ καὶ τοπικὴ διάσταση³. Στοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας συμπεριλαμβάνονται ὅλες οἱ γενεές ἀπὸ τὸν Ἀδὰμ ὡς τὸν Χριστὸ⁴ καὶ ἡ πορεία τῆς φθάνει μέχρι συντελείας τῶν αἰώνων, καθὼς μέλη τῆς εἶναι «οἱ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης πιστοὶ καὶ ὄντες καὶ γενόμενοι καὶ ἐσόμενοι». Ὅλοι αὐτοὶ «ἐν σώμα εἰσι»⁵.

Τὴν ἀέναη ἐπέκταση τῆς Ἐκκλησίας, τὸ ἐκτὸς ὁρίων ἀπλωμὰ τῆς στὸν χῶρο καὶ τὸν χρόνο ὑπογραμμίζει ἐμφατικὰ τόσο ἡ ἀγιογραφικὴ μαρτυρία καὶ ἡ θεολογία τῶν Πατέρων ὅσο καὶ ἡ ἴδια ἡ ζωὴ τῆς. Σὲ αὐτὰ πιστοποιοῦνται ἡ καθολικότητα καὶ παγκοσμιότητα τῆς σωτηρίας, ἡ ὁποία εἶναι «μυστήριον τῆς Οἰκονομίας» τοῦ Θεοῦ γιὰ τὸν ἄνθρωπο⁶, ποὺ συντελέσθηκε «ἐφάπαξ»⁷ καὶ «ὑπὲρ πάντων ἡμῶν»⁸ μὲ τὴν ἔνωση τῆς θείας μὲ τὴν ἀνθρώπινη φύση. Ἡ δωρεὰ τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας⁹

3. Ἡ Ἐκκλησία «ἔχει τὴν ἴδια τὴ διάσταση ὅλης τῆς Δημιουργίας καί, ἐπομένως, ἐκδηλώνεται μὲ ἕναν ἐξελικτικὸ δυναμισμό, μὲ μία ἐσχατολογικὴ προοπτικὴ». Ν. Ματσούκας, *Δογματικὴ καὶ Συμβολικὴ Θεολογία Β΄. Ἐκθεση τῆς ὀρθόδοξης πίστεως σὲ ἀντιπαράθεση μὲ τὴ δυτικὴ Χριστιανοσύνη*, ἐκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη ⁴1996 (ἀνατ. 2009), σ. 365· Β. Τσίγκος, *Δογματικὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, ἐκδ. Ostracon, Θεσσαλονίκη ²2022, σ. 280 κ.έ.

4. Στὴν Ἐκκλησία ἀνήκουν ὅλοι «καὶ οἱ πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας εὐηρεσηκότες»· βλ. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, *Εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσίους 10*, 1.

5. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, *Εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσίους 10*, 1.

6. Ἐφεσ. 1, 4-10· 3, 5-6· Κολ. 1, 26-27.

7. Βλ. Ἐβρ. 7, 27· 9, 12· 10, 10.

8. Βλ. Ματθ. 20, 28· Β΄ Κορ. 5, 14.

9. Σωτηρία, μεταξὺ ἄλλων, σημαίνει νὰ κατασταεῖ ὁ ἄνθρωπος σώος, ἀκέραιος, νὰ φθάσει στὴν ὁλοκλήρωση τῶν δυνατοτήτων του ὡς προσωπικὴ ὑπαρξὴ σὲ ἀληθινὴ κοινωνία μὲ τὸν Δημιουργό του, τοὺς συνανθρώπους του καὶ τὸ φυσικὸ του περιβάλλον. Μὲ ἄλλα λόγια, ἡ σωτηρία δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ὁ τρόπος ἀληθοῦς ὑπαρκτικῆς πληρότητας τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτὸ ἀπαιτεῖ μία διὰ βίου ἐμπειρία συν-ἀθλήσης, μία διαρκῆ ἀσκηση σχέσεως καὶ κοινωνίας μὲ τὸν Χριστὸ καὶ τὰ μέλη τοῦ σώματός Του. Ἔτσι, ὁ πιστὸς μπορεῖ νὰ προχωρήσει στὴ διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος «αὔξησι» καὶ ἐνηλικίωσή του στὴν ἐν Χριστῷ ζωὴ καὶ ἐν τέλει νὰ φθάσει μέχρι τοῦ σημείου νὰ κατασταεῖ κατὰ χάριν θεός, μέτοχος τῆς ζωῆς «ἐν τῇ Ἁγίᾳ Τριάδι». Ὁ ἅγιος Ἰουστίνος Πόποβιτς, ἀπαντώντας στὸ ἐρώτημα «τί εἶναι ἡ σωτηρία», γράφει: «Ἡ σωτηρία δὲν

μεταδίδεται σὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, λόγῳ τῆς ἐνότητος τῆς καθόλου ἀνθρωπίνης φύσεως¹⁰. Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἦλθε στὸν κόσμον «ἵνα πάντας λυτρώσῃται καὶ σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ»¹¹.

Τὸ μήνυμα τῆς σωτηρίας ἐξαγγέλλεται πρὸς ὅλους καὶ ἡ δυνατότητα πραγμάτωσής της δωρίζεται σὲ ὅλους ἀδιακρίτως. Τό «ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης πάσης» μυστήριον τῆς θείας «κενώσεως», ποὺ σφραγίσθηκε μὲ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, ἔγινε «κοινὸς καθαρισμὸς ἀπάσης τῆς οἰκουμένης»¹². Ὁ Χριστὸς ἔπαθε «ἔξω τῆς πύλης»¹³ ἀκριβῶς γιὰ ὅλον τὸν κόσμον, ἐκεῖ ὅπου λαμβάνει χώρα ἡ συνεχὴς Πεντηκοστή. Ὁ Ἰδιος μὲ τὸ ἀνακαινιστικὸ Του ἔργο καθάρισε ὁλόκληρη τὴ γῆ καὶ τὴν κατέστησε ἁγία· «πᾶσαν τὴν γῆν ἐκάθηρε, πάντα τόπον εὐκτήριον εἰργάσατο... Πᾶσα ἡ γῆ γέγονεν ἁγία»¹⁴. Ἔτσι, ὅλη ἡ κτίσις ἔχει γίνεи ὡς ἄλλος ναὸς, ὁ ὁποῖος εἶναι πλέον ἀνοικτὸς σὲ ὅλους.

Μετὰ τὴν Ἀνάστασι τοῦ Κυρίου ὅλα τὰ ἀγαθὰ καὶ οἱ καρποὶ τῆς ἐν Χριστῷ ἀνακαινίσεως καὶ σωτηρίας, καθὼς καὶ ἡ ἐνέργεια τῆς ἁγιοπνευματικῆς χάριτος, ἐξαπλώνονται καὶ ἐκχύνονται σὲ ὁλόκληρη τὴν κτίσι, ἡ ὁποία εἶναι ἔμπλεως, πλήρης ἀπὸ τὴν ἐνέργεια καὶ τὴν χάρι τοῦ Θεοῦ. Αὐτὴ ἡ ἐνέργεια τῆς χάριτός Του ἐξαπλώνεται καὶ ἐκχέεται σὲ ὅλον τὸν κόσμον, «μέσω ὅμως τοῦ κέντρου καὶ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, δηλαδὴ τῆς Ἐκκλησίας»¹⁵. Καὶ τοῦτο, διότι μόνον ἐντὸς αὐτῆς τὰ πάντα ἀνακεφαλαιοῦνται ἐν Χριστῷ¹⁶.

εἶναι ἄλλο εἰ μὴ ἡ ζωὴ ἐν τῷ Σωτῆρι καὶ δι' Αὐτοῦ... Εἶναι ἡ ζωὴ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Καὶ τί εἶναι ζωὴ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ; Εἶναι ἡ ζωὴ ἐν τῷ Θεανθρώπῳ. Καὶ τί εἶναι ἡ ζωὴ ἐν τῷ Θεανθρώπῳ; Εἶναι ἡ ζωὴ ἐν τῇ Ἁγίᾳ Τριάδι». Βλ. *Ἀνθρώπος καὶ Θεάνθρωπος, Μελετήματα Ὁρθοδόξου Θεολογίας*, μετὰφρ. ἱερομ. Ἀθ. Γιέφτιτς, ἐκδ. Ἀστήρ, Ἀθῆναι 1993, σσ. 171 καὶ 174.

10. Εἰρηναίου Λυῶνος, *Ἐλεγχος ψευδωνύμου γνώσεως* 3, 19, 3· 22, 1-3.

11. Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας, *Κατὰ Ἀρειανῶν* 1, 60. Πρβλ. *Ἰω.* 3, 17.

12. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, *Πρὸς τοὺς ἀπολειφθέντας τῆς συνάξεως* 5. Βλ. Χρ. Σταμούλης, *Ἡ γυναίκα τοῦ Λὼτ καὶ ἡ σύγχρονη θεολογία*, ἐκδ. Ἰνδικτος, Ἀθήνα 2008, σ. 118.

13. *Εβρ.* 13, 12.

14. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, *Ὁμιλία εἰς τὸν Σταυρὸν* 2, 1.

15. Ν. Νησιώτης, *Προλεγόμενα εἰς τὴν θεολογικὴν γνωσιολογίαν. Τὸ ἀκατάληπτον τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ δυνατότης γνώσεως αὐτοῦ*, ἐκδ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Ἀθῆναι 1975, σ. 228.

16. Βλ. *Κολοσ.* 1, 18.

Ἡ καθολικὴ καὶ δυνητικὴ αὐτὴ πραγματικότητα τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας γιὰ ὁλόκληρο τὸ ἀνθρώπινο γένος καθίσταται προσωπικὴ ὅταν οἰκειωθεῖ ἀπὸ κάθε ἄνθρωπο. Πρὸς τοῦτο, εἶναι ἀπαραίτητη ἡ *συνεργία* δύο παραγόντων τῆς ἐλεύθερης θελήσεως ἢ προαιρέσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς θείας χάριτος, ποὺ χορηγεῖται στοὺς πιστοὺς ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα στὴν Ἐκκλησία διὰ τῶν ἱερῶν της μυστηρίων. Σύμφωνα μὲ τὴν κατασταλαγμένη θέση τῶν Ἑλλήνων Πατέρων, χρειάζονται ἀφ' ἑνὸς ἡ θεία χάρις, ποὺ παρέχεται στοὺς πιστοὺς ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα στὴν Ἐκκλησία διὰ τῶν ἱερῶν της μυστηρίων, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ ἀνθρώπινη ἐλεύθερη θέληση ἢ προαίρεση¹⁷. Ἡ δὲ σχέση ἀνάμεσα στὸ αὐτεξούσιο τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν ἀγιοπνευματικὴ χάρις εἶναι σχέση *συνεργίας* καὶ *συνεργασίας*¹⁸.

Στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ στὰ συγγράμματα τῶν Πατέρων συχνότατα ἐπισημαίνονται ἡ ἀξία καὶ τὸ μεγαλεῖο τῆς προαιρέσεως, τῆς ἐλεύθερης ἐπιλογῆς, τὴν ὁποία μπορεῖ νὰ κάνει ὁ ἄνθρωπος γιὰ τὸν τρόπο ζωῆς καὶ σωτηρίας του. Ἡ θέληση τοῦ ἀνθρώπου θεωρεῖται πρωταρχικὸς καὶ ἀναντικατάστατος παράγοντας γιὰ ὅλες τὶς ἐπιλογές του ποὺ ἀφοροῦν ὄχι μόνο τὴν παρούσα ἀλλὰ καὶ τὴ μέλλουσα ζωή¹⁹.

Ἡ Ἐκκλησία εἶναι τὸ χαρισματικὸ σῶμα τοῦ Θεοανθρώπου Σωτήρος, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀσφαλὲς καταφύγιο, ἡ κοινωνία ἀναπλάσεως, ἡ κιβωτὸς σωτηρίας τῶν μελῶν της, ὅπου δέχονται τὴν παρουσία καὶ τὴν ἐπενέργεια τῆς ἁκτιστῆς θεοποιοῦ χάριτος μὲ τὴ διανομὴ τῶν χαρισμάτων τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ *συνεργάζονται* γιὰ τὴ σωτηρία

17. Αὐτοὶ εἶναι οἱ δύο παράγοντες σωτηρίας σὲ ἀντίθεση μὲ ὀρισμένες ἀκραῖες μονομερεῖς τάσεις τοῦ Δ' αἰ., ὅπως οἱ θέσεις τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου, κυρίως στὴ Δύση. Βλ. σχετικὰ βλ. Βλ. Φειδᾶς, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, τόμ. Α': Ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τὴν *Εἰκονομαχία*, Ἀθήναι 2015, σσ. 556-580.

18. Στὴ *συνεργία* θείου καὶ ἀνθρωπίνου παράγοντος γιὰ τὴ σωτηρία τὸ «πλέον ... σχεδὸν δὲ καὶ τὸ πᾶν» εἶναι τοῦ Θεοῦ. Στὸν ἄνθρωπο ὁ Θεὸς ἄφησε κάτι «μικρόν», τὴν ἐλεύθερη θέληση, τὴν προαίρεσή του γιὰ σωτηρία. Βλ. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, *Εἰς τοὺς Ψαλμοὺς* 115. Πράγματι, «ἐν τῷ θέλει καὶ τῷ μὴ θέλει κεῖται τὸ πᾶν» (Ἰωάννου Χρυσοστόμου, *Εἰς τὴν Α' πρὸς Θεσσαλονικεῖς* 5, 4).

19. Γιὰ τὴ σωτηρία «ἀρκεῖ τὸ θέλει» (Ἰωάννου Χρυσοστόμου, *Ἐπιστολαὶ πρὸς Ὀλυμπιάδα* 10, 1), τὸ ναι ἐκ μέρους τοῦ ἀνθρώπου. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, χωρὶς τὴ θεία χάρι, «τὴν ἄνωθεν ῥοπή», ἡ ἀνθρώπινη προσπάθεια εἶναι ἀνεπαρκὴς καὶ ἀτελέσφορη γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου.

τους²⁰. Ἔτσι, κατανοεῖται πλήρως ἡ προτροπὴ τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου: «μὴ ἀπέχου Ἐκκλησίας· οὐδὲν γὰρ Ἐκκλησίας ἰσχυρότερον ... ἡ σωτηρία σου ἡ Ἐκκλησία»²¹. Οἱ Πατέρες, ὡς ὑπεύθυνοι ποιμένες, γνωρίζουν καλῶς ὅτι στὸν χῶρο ἔξω ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία δὲν πληροῦνται οἱ ἀπαραίτητες σωτηριολογικὲς προϋποθέσεις καὶ δὲν ὑπάρχει γιὰ τὸν ἄνθρωπο σωτηρία²², ἐπειδὴ γι' αὐτοὺς σωτηρία εἶναι ἡ ἴδια ἡ Ἐκκλησία ὡς σῶμα Χριστοῦ²³.

Ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας προσφέρονται σὲ κάθε πιστὸ ἡ δυνατότητα, ὁ ἀσφαλὴς τρόπος ζωῆς καὶ τὰ μέσα γιὰ τὴν ἐν Χριστῷ ζωὴ καὶ σωτηρία του²⁴. Κάθε ἓνας μπορεῖ νὰ προχωρήσει σὲ αὐτὴν καὶ μὲ τὴν ἀπαραίτητη πνευματικὴ καθοδήγηση ἀπὸ ἔμπειρο καὶ διακριτικὸ πατέρα

20. Περισσότερα βλ. Β. Τσίγκος, *Χάρισμα καὶ θεσμός στὴν περὶ Ἐκκλησίας διδασκαλία τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου*, ἐκδ. Ostrakon, Θεσσαλονίκη 2016, σ. 122 κ.έ.

21. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, *Ὅτε τῆς Ἐκκλησίας ἔξω εὐρεθεῖς Εὐτρόπιος* 6.

22. Προφανῶς ἀκολουθοῦν τὴ γνωστὴ ρῆση τοῦ ἁγίου Κυπριανοῦ: «*Extra Ecclesiam nulla salus*» (= ἐκτὸς Ἐκκλησίας δὲν ὑπάρχει σωτηρία). Βλ. Κυπριανοῦ Καρχηδόνας, *De unit. Ecclesiae* 6· *Epist.* 73. Γιὰ τὴν ἀκριβέστερη ἐρμηνεία τῆς ἀνωτέρω διατύπωσης πρέπει νὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν τὸ ἱστορικὸ καὶ θεολογικὸ περιβάλλον τῆς ἐποχῆς, ὁ ἀντιστασιακὸς ἀγὼνας τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ ἀνύστακτη μέριμνα τῶν ποιμένων τῆς γιὰ τὴ σωτηρία ὄλων τῶν μελῶν τῆς.

23. Σημειώνεται ὅτι ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ἔχει τὴν αὐτοσυνειδησία, ὅπως διατυπώθηκε ἱστορικὰ στὸν ὅρο τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ ἀπετέλεσε τὸ Σύμβολο τῆς πίστεως, ὅτι εἶναι ἡ «μία, ἁγία, καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία», σὲ μία ἀδιάσπαστη ἐνότητα πίστεως καὶ ζωῆς, κατὰ τὸν τρόπο ποὺ αὐτὰ θεμελιώνονται ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Χριστὸ καὶ συνεχίζονται διὰ τῶν Ἀποστόλων καὶ ὄλων τῶν διαδόχων τους. Σὲ αὐτὴν διαφυλάσσεται ἡ ὀρθὴ πίστη καὶ πραγματώνεται ἡ ἀληθὴς ἐν Χριστῷ ζωὴ. Εἶναι «Ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος, στῦλος καὶ ἐδραῖωμα τῆς ἀληθείας» (Α' Τιμ. 3, 15) καὶ ἀκραδάντως ὁμολογεῖ καὶ κηρύττει ὅτι ἀποτελεῖ αὐθεντικὴ συνέχεια τῆς «μιας, ἁγίας, καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας» καὶ τὴν «κιβωτὸν σωτηρίας» γιὰ τοὺς «ἐγγυὲς καὶ τοὺς μακράν». Συγχρόνως δίδει τὴ μαρτυρία καὶ διατηρεῖ μέχρι σήμερα ἀκαινότημη τὴν πίστη καὶ ἐμπειρία τῆς πρωτοχριστιανικῆς κοινότητος ἢ, ἄλλως, τῆς πρώτης χιλιετίας τοῦ ἱστορικοῦ τῆς βίου πρὶν τὸ Σχίσμα τῆς χριστιανοσύνης. Ὑπενθυμίζεται ὅτι σὲ αὐτὴν τὴ βάση τῆς κοινῆς πίστεως καὶ παραδόσεως τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας διεξάγεται ἐδῶ καὶ δεκαετίες ὁ διαχριστιανικὸς διάλογος. Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ἔχει διανύσει τὴν ἱστορικὴ της πορεία ἐν διαλόγῳ καὶ συνεχίζει ἐν συνειδήσει νὰ τὸ πράττει. Βλ. σχετικὰ Β. Τσίγκος, *Δογματικὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, ὅ.π., σσ. 353-354.

24. Ἐπισημαίνεται ὅτι στὴν πατερικὴ παράδοση δὲν εἶναι ὁ τόπος ποὺ δημιουργεῖ συνθηκὲς σωτηρίας, ἀλλὰ κυρίως ἡ πρόθεση καὶ βεβαίως ὁ «τρόπος» ζωῆς. Βλ. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, *Εἰς τὴν Γένεσιν* 43, 1.

τῆς «Χριστοζωῆς» δύναται προοδευτικὰ νὰ ἐνηλικιωθεῖ πνευματικῶς καὶ νὰ φθάσει μέχρι τοῦ σημείου νὰ καταστεῖ κατὰ χάριν θεός, μέτοχος στὴν αἰώνια ζωὴ τοῦ Θεοῦ. Ὁ φυσικὸς χώρος ὅπου πραγματώνεται ἡ σωτηρία εἶναι τὸ πλαίσιο τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς, μὲ κέντρο τὴ λατρεία τῆς. Ἡ δυνατότητα μετοχῆς στὴ ζωὴ τῆς χάριτος δίδεται ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Χριστό, ὁ Ὅποιος εἶναι κεφαλὴ καὶ συγχρόνως Σωτήρας τῶν μελῶν τοῦ σώματός Του, τῆς Ἐκκλησίας²⁵. ἡ δὲ ἔνταξη στὸ σῶμα, ἡ προσωπικὴ οἰκείωση ὅλων τῶν γνωρισμάτων τοῦ σώματος καὶ ἡ ζωὴ ἐντὸς αὐτοῦ γίνονται μόνον ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ²⁶.

Τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ἐνεργεῖ μυστηριακῶς μέσα στὴν Ἐκκλησία. Τὰ ἱερὰ μυστήρια τελοῦνται ἐγκύρως μέσα στὸ πλαίσιο τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς, γεγονὸς ποὺ ὑπογραμμίζει ὅτι «ἐκεῖ ὅπου τελοῦνται τὰ μυστήρια, ἐκεῖ εἶναι ἡ Ἐκκλησία»²⁷. Ἡ ἐπισήμανση αὐτὴ ὑποδεικνύει σαφῶς ὅτι τὰ ὅρια τῆς εἶναι χριστολογικά. Ἄν μάλιστα ληφθεῖ ὑπ' ὄψιν ἡ πραγματικότης ὅτι ἡ Ἐκκλησία «εἶναι τὸ μοναδικὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ὁ ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας εὐρισκόμενος κεῖται ἐκτὸς τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐκτὸς σωτηρίας»²⁸. Ὡστόσο, ἡ θέση αὐτὴ τοῦ μακαριστοῦ Μητροπολίτου Περγάμου Ἰωάννου Ζηζιούλα δὲν ὑπαινίσσεται ὅτι τὸ ὀριστικὸ περίγραμμα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος πρέπει νὰ χαραχθεῖ ἀποκλειστικὰ καὶ μόνον μὲ κανονικὰ κριτήρια. Καὶ τοῦτο, «διότι εἶναι ἄλλο θέμα τὰ ὅρια τῆς Ἐκκλησίας ὡς πορευομένου σώματος στὴν ἱστορία, καὶ ἄλλο ἡ συγκεκριμένη διενέργεια τοῦ ἁγιαστικοῦ μυστηρίου»²⁹.

Σὲ κάθε θεία Λειτουργία ἡ Ἐκκλησία φανερώνει αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν πραγματικότητα. Ἀποκαλύπτει τὸ «ὅλον, καθὼς εἶναι ἀπηρτισμένη καὶ κάνει πράξη τὴν πληρότητα τοῦ εἶναι τῆς. Ἔτσι κατανοεῖται τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ λατρεύουσα κοινότητα εὐχεται ἀδιαλείπτως γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, «ὕπὲρ παντὸς τοῦ λαοῦ», «πάντων καὶ πασῶν», ἀκόμη καὶ γι'

25. Βλ. Ἐφ. 5, 23.

26. Ἡ ἐνταξὴ νοεῖται πάντοτε ὡς ἐνσωμάτωση, συγκαταρτίθμηση καὶ στὴ συνέχεια ζωὴ σὲ κάποια συγκεκριμένη ἐκκλησιαστικὴ κοινότητα, ἡ ὁποία εἶναι ἄρρηκτα καὶ ὀργανικὰ συννηωμένη μὲ τὸ ἐνιαῖο καὶ ἀδιαίρετο σῶμα, ποὺ εἶναι ἡ Μία, Ἁγία, Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία.

27. Γ. Φλωρόφσκυ, *Τὸ Σῶμα τοῦ ζῶντος Χριστοῦ*, ὅ.π., σ. 132.

28. Ἰω. Δ. Ζηζιούλας, *Ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ θείᾳ Εὐχαριστίᾳ καὶ τῷ ἐπισκόπῳ κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνας*, ἐκδ. Γρηγόρη, Ἀθῆναι 1990, σ. 133.

29. Ν. Ματσούκας, *Δογματικὴ καὶ Συμβολικὴ Θεολογία Β'*, ὅ.π., σ. 366.

αὐτοὺς οἱ ὅποιοι δὲν εἶναι ἀκόμη μέλη της, ἀναμένοντας τὴν ἔνταξή τους στοὺς κόλπους της. Κάθε ἓνα μέλος τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος, τὸ ὅποιο βιώνει ἐν συνειδήσει τὴν ἐν Χριστῷ ζωὴ, ἀγκαλιάζει καὶ περιχωρεῖ ἐντὸς του ὁλόκληρο τὸν κόσμο, ὅλους ἀνεξαιρέτως τοὺς ἀνθρώπους³⁰.

Τὰ ἀνωτέρω ὑποδηλώνουν ὅτι τὰ ὅρια τῆς Ἐκκλησίας, προδήλως, δὲν εἶναι τοπικῶς καὶ χρονικῶς καθορισμένα καὶ ἀμετάβλητα, ἀλλὰ διαρκῶς ἀπλώνονται καὶ ἐπεκτείνονται σὲ οἰκουμενικὲς διαστάσεις, σὲ ὁλόκληρη τὴν κτίση καὶ τὴν ἱστορία. Ἐξ ἄλλου, καὶ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ φύση της ἡ Ἐκκλησία ὑφίσταται ὡς μία πραγματικότητα χωρὶς χρονικοὺς καὶ τοπικοὺς περιορισμοὺς ἢ ἄλλου εἶδους ἀποκλεισμοὺς καὶ διακρίσεις. Αὐτὸ γίνεται συγκεκριμένη πραγματικότητα πρῶτιστα καὶ κατ' ἐξοχὴν στὴ λατρευτικὴ της πράξη.

Πράγματι, στὴ λειτουργικὴ ζωὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητος σχετικοποιοῦνται καὶ ὑπερβαίνονται οἱ κάθε μορφῆς φυσικοὶ δεσμοὶ καὶ ἱεραρχήσεις, ὅλες οἱ κτιστὲς καὶ φθαρτὲς διακρίσεις καὶ διαιρέσεις φύλου, φυλῆς, ἔθνους, γλώσσας, πολιτισμοῦ, κοινωνικῆς τάξεως, ἱεραρχίας, προέλευσης³¹. Ἡ Ἐκκλησία χαρακτηρίζεται ὡς χώρος ἐνότητος, δηλαδὴ τῆς ἐνώσεως τῶν διεστώτων καὶ τῆς συνάξεως «τῶν διεσκορπισμένων τέκνων τοῦ Θεοῦ», γεγονὸς ποὺ ἐπιβεβαιώνεται μὲ τὸ νὰ εἶναι συνεχῶς ἀνοικτὴ καὶ νὰ ὑπερβαίνει πάντοτε τὸ κλείσιμο καὶ τὴν ἀπομόνωση στὰ τεῖχη τοῦ ἑαυτοῦ της. Τὸ ἀνοιγμα, ἡ ἐξοδος πρὸς τὸν κόσμο, πρὸς τοὺς ἐκτὸς καὶ τοὺς μακράν, πρὸς «τοὺς ἔξω τῆς αὐλῆς τοῦ Χριστοῦ» εἶναι ἡ σφραγίδα τῆς γνησιότητάς της. Μὲ τὸ ἔργο της ἀποβλέπει, μέσῳ τῆς ἐκκλησιοποιήσεως πάντων, στὴ σωτηρία ὅλων καὶ στὴν εἴσοδό τους στὴν εὐλογημένη Βασιλεία τοῦ τριαδικοῦ Θεοῦ.

30. Ἀκόμη καὶ ὅταν κανεὶς προσεύχεται μὲ τὴν εὐχή «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ ἐλέησόν με», αὐθόρμητα κάνει προσευχὴ καὶ γιὰ ὅλους τοὺς ἄλλους, γιατί γνωρίζει ὅτι μόνος του δὲν σώζεται, δὲν εἰσέρχεται στὸν παράδεισο. Ἐξ ἄλλου, στὴν Ἐκκλησία καθένας ζεῖ σὲ ὅλους καὶ γιὰ ὅλους, ἀλλὰ καὶ ὅλοι ζοῦν στὸν καθένα καὶ γιὰ τὸν καθένα. Γι' αὐτὸ καὶ ἓνας θεοῦμενος πιστός, ἓνας ἅγιος, δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸν κόσμο καὶ τὸν πλησίον του, ἀφοῦ ἡ φιλοθεία εἶναι αὐθεντικὴ φιλανθρωπία, ἔκφραση ἀνιδιοτελοῦς πρὸς ὅλους ἀγάπης. Ἀσφαλῶς καὶ δὲν εἶναι τυχαῖο ὅτι ἡ σύγχρονη ἐπιστημονικὴ ἔρευνα ἔχει καταλήξει στὴ διαπίστωση ὅτι ὅλος ὁ κόσμος, σύμπασα ἡ πραγματικότητα, συνδέεται μὲ τὸν κάθε ἄνθρωπο καὶ βρίσκει σὲ αὐτὴν τὸν σκοπὸ τῆς ὑπάρξεώς του.

31. Βλ. Γαλ. 3, 26-28.

Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἔχοντας –ἐκτὸς τῶν ἄλλων– νὰ ἀντιμετωπίσουν μεγάλες, δύσκολες καὶ ἀνυποχώρητες αἱρέσεις, ἐν τούτοις δὲν δίσταζαν νὰ ἐπισημαίνουν τὴν καθολικότητα καὶ τὴν οἰκουμενικότητα τοῦ Χριστιανισμοῦ, καθὼς «δὲν θεωροῦσαν τὴν Ἐκκλησία σὲ αὐστηρὰ περιχαρακωμένα ὅρια καὶ ὡς μία κοινότητα, ὅπου κατ’ ἀποκλειστικότητα δρᾷ ὁ τριαδικὸς Θεός»³². Στὸ σημεῖο αὐτὸ βρῖσκει τὴν κατάλληλη θέση τῆς μία πολυσήμαντη ἀλήθεια, ἡ ὁποία ἐπισημαίνει τὸ γεγονός ὅτι «γνωρίζομε ποῦ εἶναι ἡ Ἐκκλησία, δὲν ἔχομε ὅμως τὴν ἐξουσία νὰ ἐκφέρωμε κρίση καὶ νὰ εἰποῦμε ποῦ δὲν εἶναι ἡ Ἐκκλησία»³³. Ἡ ἴδια ἡ Ἐκκλησία μὲ τὶς ἐνέργειές τῆς φαίνεται νὰ δηλώνει ὅτι ὁ χῶρος τῆς ἐκτείνεται καὶ πέραν τῶν ὁρίων τῆς, καθὼς ὀφείλει νὰ προχωρεῖ καὶ πέραν τῶν τειχῶν τῆς νὰ «πορεύεται δὲ μᾶλλον πρὸς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα»³⁴. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ὁ ἐξωτερικὸς κόσμος δὲν ἀρχίζει ἀμέσως μετὰ τὸ κατώφλι τῆς Ἐκκλησίας³⁵.

Ὁ Θεὸς δὲν ἀνήκει μόνο σὲ ὁρισμένους ἀνθρώπους ἢ σὲ ἓνα τμῆμα τους. Καὶ τοῦτο διότι «οὐκ ἔστι μερικὸς Θεός, ἀλλὰ πάντων Πατὴρ» καὶ «κοινὸς ἀπάντων Θεός ἐστι ... καὶ πάντων κηδεμών»³⁶. Ὁ Ἰδιος προσφέρει καὶ διενεργεῖ τὴ σωτηρία ὅχι μόνο στὰ μέλη τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος, ἀλλὰ θέλει καὶ τὴ δωρίζει σὲ ὅλους: «πάντας ὁμοίως σώζει διὰ τῆς πίστεως»³⁷. Ἐκεῖνο ποῦ κυριαρχεῖ καὶ συνέχει τὰ πάντα εἶναι ἡ ἀπερινόητη ἀγάπη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ. Τὰ ὅρια λοιπὸν τῆς Ἐκκλησίας δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι στενότερα καὶ πιὸ κλειστὰ ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς τριαδικῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας³⁸. Κατὰ ταῦτα, τὰ ὅρια τῆς Ἐκκλησίας συμπίπτουν μὲ τὰ ὅρια τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ. Ἐχοντας

32. Βλ. Ν. Ματσούκας, *Ὁρθοδοξία καὶ αἵρεση στοὺς ἐκκλησιαστικοὺς συγγραφεῖς τοῦ Δ', Ε', ΣΤ' αἰῶνα*, ἐκδ. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη ²1992, σ. 90, ὡς ἐρμηνεία ἀποσπάσματος ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου *Ἐπιτάφιος εἰς τὸν πατέρα*.

33. Π. Εὐδοκίμωφ, *Ἡ Ὁρθοδοξία*, μετάφρ. Ἀγ. Μουρτζόπουλος, ἐκδ. Ρηγοπούλου, Θεσσαλονίκη ⁴1999, σ. 462.

34. Βλ. *Ματθ.* 10, 6.

35. Βλ. Γ. Φλωρόφσκυ, *Τὸ Σῶμα τοῦ ζῶντος Χριστοῦ*, ὁ.π., σ. 131.

36. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, *Εἰς τὴν πρὸς Ῥωμαίους* 8, 4.

37. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, *Εἰς τὴν πρὸς Ῥωμαίους* 7-8· Ἰωάννου Χρυσοστόμου, *Εἰς τοὺς Ψαλμοὺς* 113.

38. Βλ. Ἐπίσκοπος Ἀθανάσιος Γιεβτιτς, «Ὁ π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ περὶ τῶν ὁρίων τῆς Ἐκκλησίας», *Θεολογία* 81, 4 (2010), σσ. 137-158, ἐδῶ 143-145.

αὐτὰ ὑπ' ὅψιν, οὐδεὶς μπορεῖ νὰ ἀγνοεῖ τὴν ὑπέρτατη ἀλήθεια ὅτι τελικῶς «μόνο ὁ Θεὸς γνωρίζει ποῦ εἶναι τὰ ὅρια τῆς Ἐκκλησίας»³⁹.

Ἡ Ἐκκλησία μὲ ὅσα θεολογεῖ καὶ πράττει ὀφείλει νὰ δείχνει ὅτι ἀπευθύνεται, ἀνήκει σὲ ὅλους, προνοεῖ γιὰ ὅλους καὶ θέλει «πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι»⁴⁰, ὅχι βεβαίως ἀναγκαστικῶς καὶ βιαίως ἀλλὰ ἐλευθέρως καὶ οἰκεία βουλήσει. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ Ἐκκλησία συγκροτεῖται καὶ γίνεται Ἐκκλησία, ὅταν ἀνοίγεται καὶ ἐξέρχεται σὲ ἄλλους ἐκτὸς τῶν μελῶν τῆς καὶ ἔτσι ἐκτείνεται καὶ πλατύνεται καθιστάμενη εὐρύχωρη, συγ-χωρητική, περι-χωρητική, ἔτσι ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ μαρτυρεῖ ἐμπράκτως τὸ εὐαγγελικὸ λόγιο «καὶ ἔτι τόπος ἐστί»⁴¹.

Εἰς ἐπίρωσιν τῶν ἀνωτέρω, εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι ὁλόκληρη ἡ ἐκκλησιαστικὴ ὑμνολογία, καὶ εἰδικὰ αὐτὴ τοῦ Μεγάλου Σαββάτου καὶ τῆς Κυριακῆς τοῦ Πάσχα, διευρύνει τὶς διαστάσεις τοῦ σωτηριώδους ἔργου τοῦ Χριστοῦ σὲ παγκόσμια κλίμακα⁴². Κατὰ συνέπεια, τὸ ἔργο τοῦ Χριστοῦ δὲν περιορίζεται μόνο στοὺς ἀνθρώπους ἀλλὰ ἔχει καθολική, οἰκουμενικὴ διάσταση, καθὼς συμπεριλαμβάνει ὁλόκληρη τὴν κτίση.

Ἡ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας εἶναι μία διαρκής, μία παντοτινὴ Πεντηκοστή, ἡ ὁποία συνεχίζεται καὶ ἐπαναλαμβάνεται κάθε φορὰ ποὺ τελεσιουργοῦνται τὰ ἱερά τῆς μυστήρια καὶ γίνεται ἐπίκληση τῆς καθόδου καὶ ἐπενεργείας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς τὰ χαρισματικὰ καὶ τὰ κανονικὰ ὅρια τῆς Ἐκκλησίας «συνδέονται στενότατα μὲ τὸ μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας μέσα ἀπὸ τὴν προοπτικὴν τοῦ μυστηρίου τῆς Πεντηκοστῆς»⁴³.

Στὸ σημεῖο αὐτό, ὑπομνηστέον ἀπλῶς ὅτι ὁλόκληρη ἡ κτίση εἶναι δυνάμει Ἐκκλησία καὶ ἔχει κληθεῖ νὰ γίνῃ Ἐκκλησία, καθὼς σχετίζεται

39. Στ. Τσομπανίδης, *Ἐκκλησία καὶ Ἐκκλησίες*, ἐκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 2013, σ. 140.

40. *Α' Τιμ.* 2, 4.

41. *Λουκ.* 14, 22.

42. Βλ. «Ἦπλωσας τὰς παλάμας καὶ ἤνωσας τὰ τὸ πρὶν διεστώτα». Τὸ ἴδιο καὶ σὲ μεγαλύτερο βαθμὸ παρατηρεῖται καὶ στὴν ὑμνολογία τῆς Κυριακῆς τοῦ Πάσχα: «Νῦν πάντα πεπλήρωται φωτός, οὐρανός τε καὶ γῆ καὶ τὰ καταχθόνια· ἑορταζέτω γοῦν πᾶσα κτίσις».

43. Βλ. σχετικὰ Μητρ. Ναυπάκτου καὶ Ἁγίου Βλασίου Ἱερόθεος, «Τὰ χαρισματικὰ καὶ τὰ κανονικὰ ὅρια τῆς Ἐκκλησίας ἡγοῦν Πεντηκοστὴ καὶ θεία Εὐχαριστία», *Θεολογία* 88, 3 (2017), σ. 6.

ἄμεσα καὶ ἐνεργειακὰ μὲ τὸν Δημιουργό της καὶ πρὸς Αὐτὸν ἀναφέρεται λειτουργικῶς. Ἔτσι, κατανοεῖται ὅτι ἡ Ἐκκλησία στὴν καθ' ἑαυτὴν ὑπαρξή της δὲν ἔχει ὅρια, ἀλλὰ εἶναι «ἡ κοιτίδα ὅπου περιέχεται ὅλος ὁ κόσμος»⁴⁴. Κατὰ συνέπεια, δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὡς μία σύναξη περιορισμένη τοπικὰ καὶ χρονικὰ μὲ μία στενὴ καὶ στατική ἀντίληψη.

Ἡ Ἐκκλησία ὑπάρχει γιὰ ὁλόκληρο τὸν κόσμο, γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ὄχι γιὰ τὸν ἑαυτό της. Τὸ μήνυμα τῆς σωτηρίας ἐξαγγέλλεται πρὸς ὅλους καὶ ἡ δυνατότητα πραγμάτωσής της δωρίζεται σὲ ὅλους⁴⁵. Ἐξ ἄλλου, ἡ Ἐκκλησία, ἐξ ἀρχῆς γνωρίζει καλῶς καὶ θὰ δώσει λόγο γι' αὐτό, ὅτι μία ἀπέραντη λαοθάλασσα πορεύεται διαχρονικῶς ἐκτὸς τῆς κοινότητάς της, στὶς παρόδους τῆς λατρευτικῆς πομπῆς της πρὸς τὴ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Ἐπίσης, ἡ Ἐκκλησία στὸ πρόσωπο κάθε ἀνθρώπου βλέπει χαραγμένη τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ καὶ κατὰ τοὺς λόγους τοῦ π. Γεωργίου Φλωρόφσκυ: «Μὲ κανένα τρόπο δὲν εἶμαι διατεθειμένος νὰ θέσω κανέναν 'ἐκτὸς Ἐκκλησίας'»⁴⁶. Ὡς ἐκ τούτου, δὲν ἐπιτρέπεται ἡ Ἐκκλησία νὰ ἐγκλωβισθεῖ ἐνδοσκοπώντας καὶ ἀσχολούμενη ἀποκλειστικὰ μὲ τὰ τοῦ οἴκου της, δίδοντας τὴν ἐντύπωση μιᾶς ἀπομονωμένης καὶ ἐσωστρεφοῦς κλειστῆς κοινωνίας, ἐντὸς τῶν κόλπων ἐνὸς ἐκλεκτοῦ λαοῦ, ἐντὸς περιορισμένων ὁρίων⁴⁷.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη ὁμως πλευρά, κάθε φορὰ ποὺ κινδυνεύει τὸ περιεχόμενο τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως καὶ ἐμπειρίας ἀπὸ ἀλλοιώσεις στὴν πίστη καὶ ἐσφαλμένες προτάσεις σωτηρίας, οὐδεὶς μπορεῖ νὰ ἀρνηθεῖ τὴν ἀδήριτη ἀνάγκη γιὰ περιχαράκωση καὶ ὀργάνωση τῶν ὁρίων τῆς «Χριστοζωῆς», τοῦ πλαισίου δράσεως καὶ τῆς ἀσφαλοῦς πορείας τῶν μελῶν τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητος μέσα στὴν ἱστορία, ἀποσκοπώντας στὴ σωτηρία τους. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι τὰ ὅρια τῆς Ἐκκλησίας ὡς σώματος Χριστοῦ ἄλλοτε μὲν περιορίζονται γιὰ λόγους ἀμυντικούς καὶ ποιμαντικούς, γιὰ τὴ θωράκιση καὶ τὴν περιφρούρηση τῆς ἐνότητάς της,

44. Βλ. Στ. Τσομπανίδης, *Ἐκκλησία καὶ Ἐκκλησίες*, ὁ.π., σ. 217.

45. Ὁ Θεός «τὴ σωτηρία τὴν ἀπευθύνει καὶ τὴ διενεργεῖ ὄχι μόνο στὰ μέλη τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος, ἀλλὰ τὴ θέλει καὶ τὴ δωρίζει σ' ὅλο τὸν κόσμο». Βλ. Ν. Ματσούκας, *Οἰκουμενικὴ Θεολογία*, ἐκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2005, σ. 143.

46. Γ. Φλωρόφσκυ, *Θέματα Ὁρθοδόξου Θεολογίας*, ἐκδ. Ἄρτος Ζωῆς, Ἀθήνα ²1989, σ. 220.

47. Βλ. Στ. Τσομπανίδης, *Ἐκκλησία καὶ Ἐκκλησίες*, ὁ.π., σ. 217.

ἄλλοτε δὲ διευρύνονται, καθὼς ἀπὸ τῆ φύση τῆς ἡ Ἐκκλησία ἀπλώνεται, προεκτείνεται καὶ ἀποκτᾷ οἰκουμενικὲς διαστάσεις.

Ἀποτελεῖ ἀναντίρρητη ἀλήθεια ὅτι οὐδεὶς εἶναι σὲ θέση νὰ ἐμποδίσαι ἢ νὰ περιορίσει, μὲ ὁποιοδήποτε τρόπο, τὴν ἐν ἐλευθερίᾳ χαρισματικὴ ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῆς Ἐκκλησίας. Μὲ ἄλλα λόγια, κανένας δὲν μπορεῖ «νὰ ἀποκλείσει κάθε δυνατότητα σωτηρίας ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Θεό»⁴⁸. Ἐπιπλέον, εἶναι σὲ ὅλους γνωστὸ ὅτι στὴ μακραίωνη ἱστορικὴ πορεία τῆς Ἐκκλησίας διακρίνεται στὴ ζωὴ τῆς μία ἀέναη διεκυστίνδα μεταξὺ τῆς ἀκρίβειας καὶ τῆς οἰκονομίας⁴⁹. Μάλιστα, ἡ συγκεκριμένη αὐτὴ διαφορὰ μεταξὺ αὐστηρότητας καὶ ποιμαντικῆς εὐαισθησίας μπορεῖ νὰ ἐρμηνεύσει καὶ νὰ σημασιοδοτήσει ἀνάλογα καὶ τὴ συζήτηση γιὰ τὴ διάκριση τῶν ὁρίων τῆς Ἐκκλησίας σὲ κανονικὰ καὶ χαρισματικὰ ὅρια.

Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ὑποστηρίζει ὅτι ὅπως ὑπάρχουν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς «ἡμετέρους», οἱ ὅποιοι δὲν εἶναι μαζί μας, ἀφοῦ ἡ ζωὴ τοὺς ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα νὰ τοὺς ἀλλοτριώνει ἀπὸ τὸ «κοινὸ σῶμα», ἔτσι πολλοὶ ἀπὸ τοὺς «ἑξῶθεν» ὅσοι μὲ τὸν τρόπο τοὺς φθάνουν στὴν πίστη καὶ «δέονται τοῦ ὀνόματος» μπορεῖ νὰ σωθοῦν⁵⁰. Κατὰ τὸν ἅγιο Γρηγόριο τὸν Θεολόγο, πολλοὶ φαίνονται ὅτι βρίσκονται ἐντὸς τῆς «αὐλῆς» τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ στὴν πραγματικότητα ἴσως εἶναι ἐκτὸς αὐτῆς, καθὼς καὶ πολλοὶ χριστιανοὶ φαίνονται ὅτι βρίσκονται ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ ἴσως ἀνήκουν ἐσωτερικῶς καὶ ἀοράτως ἐντὸς αὐτῆς⁵¹. Ὅπως σχετικὰ ἔχει ἐπισημανθεῖ, οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας δέχονται «ὅτι καὶ ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας εἶναι δυνατὴ ἡ σωτηρία ἐπὶ τῇ βάσει τῆς

48. Βλ. Ν. Ματσούκας, *Τὸ πρόβλημα τοῦ κακοῦ*, ἐκδ. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 1986, σ. 232· Περισσότερα βλ. Στ. Τσομπανίδης, *Ἐκκλησία καὶ Ἐκκλησίες*, ὅ.π., σ. 141· ὁ ἴδιος, *Οἰκουμενικὰ πορτρέτα*, ἐκδ. Ostrakon, Θεσσαλονίκη 2018, σ. 134. Ὁ π. Ἰωάννης Ρωμανίδης ὑποστηρίζει ὅτι ἡ σωτηρία κάποιου ἐκτὸς τῆς ὁρατῆς Ἐκκλησίας δὲν ἐπιτελεῖται ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία εἰς τὴν ὁποῖαν ἀνήκει, διότι μία εἶναι ἡ Ἐκκλησία ἥτις σώζει, δηλαδὴ ὁ Χριστός, ποὺ σημαίνει ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς σώζει αὐτόν. Βλ. J. Romanides, *An Outline of Orthodox Patristic Dogmatics*. Ἐπίτομος Ὁρθόδοξος Πατερικὴ Δογματικὴ, Roffinsford, New Hampshire 2004, σσ. 78-80.

49. Ἡ οἰκονομία, σὲ σχέση μὲ τὴν ἀκρίβεια τῆς Ἐκκλησίας, λειτουργεῖ ὡς φιλανθρωπία, ποιμαντικὴ μέριμνα, παιδαγωγικὴ προοπτικὴ καὶ ἐφαρμόζεται ὡς ἐκδήλωση τῆς θείας Οἰκονομίας τῆς σωτηρίας, ὡς ἔκφραση καὶ συνέπεια τῆς θείας φιλανθρωπίας.

50. Βλ. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, *Εἰς τὴν Γένεσιν* 9, 4.

51. Βλ. Γρηγορίου Θεολόγου, *Λόγος* 18, 6.

πρὸς τὸν Θεὸν πίστεως καὶ τῆς δικαιοσύνης πάντων τῶν “θεοφιλῶν” ἀνθρώπων, τῶν ἀξίων καὶ ἐπιδεκτικῶν σωτηρίας, βαπτιζομένων οἶονεῖ ἐν τῇ πίστει αὐτῶν καὶ γενομένων “ἔργῳ χριστιανῶν” ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῆς παντουργοῦ χάριτος τοῦ Θεοῦ»⁵².

Ὑπενθυμίζεται ὅτι οἱ ἐνέργειες τοῦ τριαδικοῦ Θεοῦ παραμένουν πάντοτε ἀνεξήγητες γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Αὐτὸ ἰσχύει καὶ γιὰ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, τοῦ ὁποῖου οἱ τρόποι ἐνεργείας ἐν Χριστῷ δὲν ἀποκαλύπτονται, ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει καὶ μὲ τὸν ἄνεμο, ποῦ «πνέει» καὶ ἀσφαλῶς «οὐκ οἶδας πόθεν ἔρχεται καὶ ποῦ ὑπάγει»⁵³. Οἱ τρόποι μὲ τοὺς ὁποῖους τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐνεργεῖ ἐν Χριστῷ εἶναι ἄγνωστοι καὶ δὲν ἀποκαλύπτονται στὸν ἄνθρωπο⁵⁴. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι εἶναι ἀνεξιχνίαστοι οἱ βουλές καὶ οἱ σωτηριώδεις «οἰκονομίες» τοῦ Θεοῦ καὶ βεβαίως δὲν ἐξηγεῖται τὸ πόθεν ἔρχεται καὶ ποῦ ὑπάγει⁵⁵.

Προφανῶς, τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ἐνεργεῖ ὅπως θέλει καὶ ὅπου θέλει καὶ Αὐτὸ μπορεῖ νὰ προσφέρει τὴ σωτηρία μὲ ἐκτάκτους καὶ θαυμαστοὺς τρόπους. Καὶ ἐνῶ ἡ Ἐκκλησία ἀδιαλείπτως προσεύχεται καὶ διακαῶς ἐπιθυμεῖ καὶ ὑπομονετικῶς ἀναμένει τὴν ἐπιστροφή τῶν πεπλανημένων τέκνων τῆς καὶ «τὴν τῶν πάντων ἔνωσιν»⁵⁶, ἐν τέλει ἀφήνει τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον νὰ ἐνεργήσῃ ὅπως Ἐκεῖνο κρίνει. Ἄλλωστε, ὁ Παράκλητος «ἐνεργεῖ, οὐκ ἐνεργεῖται· καὶ ἐνεργεῖ ὡς βούλεται, οὐ καθὼς κελεύεται»⁵⁷.

52. Ἰω. Καρμίρης, «Ἡ παγκοσμιότης τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας», *Θεολογία* 51, 4 (1980), σ. 687.

53. *Ιω.* 3, 8. Στὸ χωρίο αὐτό, κατὰ μία ἐρμηνεία, ὑπάρχει μία ἀναλογία ἀνέμου καὶ Ἁγίου Πνεύματος, δεδομένου ὅτι στὴν ἑλληνικὴ καὶ ἐβραϊκὴ γλῶσσα σημαίνει καὶ τὸν ἄνεμο καὶ τὸ πνεῦμα (βλ. τὴ μαρτυρία ὅτι τὸ πνεῦμα ἦλθε στοὺς ἀποστόλους «ὥσπερ φερομένη πνοὴ βιαία», *Πράξ.* 2, 2). Ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ἐδῶ ἐπιχειρεῖ μὲ μία εἰκόνα νὰ προβάλλει τὴ μυστηριώδη ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στὸν ἀναγεννημένο ἄνθρωπο. Ὁ ἄνεμος φυσάει πρὸς ὅποια κατεύθυνση θέλει· ἀκοῦς τὴ βοή του, ἀλλὰ δὲν ξέρεις τὴν πηγὴ τῆς προέλευσής του οὔτε γιατί πάει ἐκεῖ ποῦ πάει.

54. Σ. Ἀγουρίδης, *Τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο Α΄ κεφ. 1-12*, ἐκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2005, σ. 282.

55. Ὁ ἄνθρωπος δὲν γνωρίζει τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἐνεργεῖ ἡ χάρις ὡς σωτήριος ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ καὶ λυτρωτικὴ δύναμις τοῦ Παρακλήτου, καθὼς εἶναι «ἀνεξερευνήτα τὰ κρίματα τοῦ Θεοῦ καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ» (*Ρωμ.* 11, 33).

56. *Μεγάλῃ Συναπτῇ θείας Λειτουργίας Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου.*

57. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, *Εἰς τὴν Α΄ πρὸς Κορινθίους* 29, 4.

ἔχοντας τὰ ἀνωτέρω ὑπ' ὄψιν, μπορεῖ νὰ ὑποστηριχθεῖ ὅτι ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἐνεργεῖ καὶ ἔξω ἀπὸ τὰ κανονικὰ ὅρια τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως συνέβαινε πρὶν ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ ἐμφάνισή της⁵⁸. Ἐκεῖνο πάντως ποὺ πρέπει ἐδῶ ἐμφατικὰ νὰ ἐπισημανθεῖ εἶναι τὸ ἀναμφισβήτητο γεγονός τῆς ἀκράδαντης βεβαιότητος ποὺ διατηρεῖ ἡ Ἐκκλησία ὅτι ἐντὸς τῆς ζωῆς της, διὰ τῶν ἱερῶν της μυστηρίων καὶ κυρίως διὰ τῆς θείας Εὐχαριστίας, προσφέρει στὰ μέλη της ὅλες ἐκεῖνες τὶς ἀπαραίτητες προϋποθέσεις, δηλαδὴ τὴ μόνη ἀσφαλῆ καὶ ἐπαληθευμένη μέθοδο καὶ τὰ κατάλληλα μέσα γιὰ τὴ σωτηρία καὶ τὴν κατὰ χάριν μετοχὴ τους στὴ ζωὴ τοῦ Θεοῦ. Ἡ δυνατότητα αὐτὴ ὑπάρχει γιὰ κάθε ἄνθρωπο καὶ γίνεται πράξη μέσα σὲ συγκεκριμένο ἐκκλησιαστικὸ περίγραμμα, τὸ ὁποῖο ἔχει ὀριοθετηθεῖ πλήρως καὶ ἐπακριβῶς μὲ τὴ χαρισματικὴ καὶ συνάμα ἱεραρχικὴ καὶ μυστηριακὴ του ἔκφραση καὶ διάρθρωση⁵⁹.

Στὸ σημεῖο αὐτό, ἀξιοσημεῖωτο εἶναι νὰ καταγραφεῖ τὸ συμπέρασμα στὸ ὁποῖο καταλήγει ὁ Καθηγητὴς Ἰωάννης Καρμίρης στὴν περισπούδαστη μελέτη του ὅτι: «ἡ σωτηρία χορηγεῖται κατὰ πρῶτον καὶ κύριον λόγον ὑπὸ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἥτις εἶναι ὁ τακτικὸς φορεὺς αὐτῆς καὶ ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀσφαλῶς σῶζονται οἱ πιστεύοντες καὶ βαπτιζόμενοι διὰ τῶν τακτικῶν μέσων, ἥτοι τῶν ἀγίων μυστηρίων, μὴ ἀποκλειομένων ὅμως καὶ τῶν ἐκτάκτων μέσων καὶ ἀγωγῶν μεταδόσεως ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τῆς σωτηρίου χάριτος καὶ εἰς τοὺς ἐκτὸς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πιστεύοντας καὶ δικαίους ἑτεροδόξους χριστιανούς καὶ ἑτεροθρήσκους μὴ χριστιανούς, κατὰ τὴν ἐλευθέραν φιλάνθρωπον καὶ δικαίαν κρίσιν τοῦ παναγάρχου Θεοῦ»⁶⁰.

58. Βλ. Γ. Μαντζαρίδης, «Ἡ ἑνταξὴ στὴν Ἐκκλησία ἀπὸ ὀρθόδοξη ἄποψη», *Σύναξη* 67 (1998), σσ. 121-122.

59. Τελευταῖα, ὀρισμένοι σύγχρονοι Ὁρθόδοξοι θεολόγοι δέχονται πλέον ὅτι στοιχεῖα ἐκκλησιαστικότητος ὑπάρχουν καὶ ἐκτὸς τῆς Μιᾶς, Ἀγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας. Οἱ θεολόγοι αὐτοί: “seem to agree that, while the one, holy, catholic and apostolic Church is the Orthodox Church, this does not mean that other Christian churches and communions are void of ecclesiological significance to the extent that in their lives church structures and aspects of the catholic faith have been preserved”. Βλ. Emm. Clapsis, “The boundaries of the Church: An Orthodox debate”, στὸ: Em. Clapsis, *Orthodoxy in Conversation. Orthodox Ecumenical Engagements*, WCC Publications, Geneva and Holy Cross Orthodox Press, Brookline 2000, σ. 120.

60. Ἰω. Καρμίρης, «Ἡ παγκοσμιότης τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας», *Θεολογία* 52, 1 (1981), σ. 43.

Ὅσα ἐξετέθησαν μὲ ἀφορμὴ ἓνα ἐμβληματικό, ἐξαιρετικὰ πολυσήμαντο καὶ ἐπιδραστικό ἄρθρο τοῦ ἐν λόγῳ καθηγητοῦ, στὸ περιοδικὸν *Θεολογία*, ὑπενθυμίζουν μία ἀστασίαστη πραγματικότητα καὶ ὑποδεικνύουν μία ἄλλη προσέγγιση τοῦ θέματος τῆς σωτηρίας. Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία δὲν εἶναι μόνο παράδοση πίστεως καὶ ζωῆς, ἀλλὰ εἶναι καὶ ὀφείλει νὰ εἶναι καὶ χρέος, μέριμνα, ἀποστολή, διακονία, προσφορά, ἔμπρακτῃ ἐπίδειξη ἀγάπης, κατάθεση μαρτυρίας πρὸς ὅλους ἀδιακρίτως τοὺς ἀνθρώπους. Αὐτὸ ἀκριβῶς, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, ἐνδυναμώνεται καὶ ἀπὸ τὸν *Κατηχητικὸν Λόγον εἰς τὸ Ἅγιον Πάσχα* τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου⁶¹.

Στὴν ἀναστάσιμη εὐχαριστιακὴ τράπεζα τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως ἀκριβῶς καὶ στὴ δυνατότητα σωτηρίας, κατὰ χάριν θεώσεως καὶ εἰσόδου στὴ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ, εἶναι προσκεκλημένοι ἅπαντες καὶ μάλιστα γίνονται ὅλοι δεκτοὶ κατ' οἰκονομίαν, χωρὶς ὅμως νὰ πληροῦν μὲ ἀκρίβεια ὅλες τὶς ἀπαραίτητες ἐκκλησιαστικὰς προϋποθέσεις⁶². Ὁ *Κατηχητικὸς* αὐτὸς *Λόγος* εἶναι μία μόνιμη ὑπόμνηση τοῦ θείου ἐλέους καὶ τῶν δωρεῶν ποὺ προσφέρει ὁ ἀναστημένος Χριστός. Ἀναμφίβολα, οἱ ἀνταύγειες τῆς ἀναστάσιμης χαρᾶς ἀγγίζουν μυστικὰ ἀκόμη καὶ ὅσους στέκουν μακριὰ ἢ βρίσκονται ἐκτὸς τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, τῆς Ἐκκλησίας Του, γεγονὸς ποὺ σημαίνει ὅτι ἡ δυνατότητα σωτηρίας προσφέρεται σὲ ὅλους ἀνεξαιρέτως τοὺς ἀνθρώπους.

61. Εἶναι ὁ *Λόγος* «Εἴ τις εὐσεβὴς καὶ φιλόθεος...», ποὺ ἐδῶ καὶ αἰῶνες ἀναγινώσκεται μετὰ τὸ πέρας τῆς Ἀναστάσιμης θείας Λειτουργίας. Ἀποτελεῖ ἓναν ἀπὸ τοὺς πλεόν προσφιλεῖς καὶ ἐντυπωσιακοὺς λόγους τοῦ χρυσορρήμονος πατρός. Πρόκειται γιὰ ἀμφιβαλλόμενο ἔργο τὸ ὁποῖο ὅμως ἡ ἐκκλησιαστικὴ συνείδηση, ἐδῶ καὶ πάνω ἀπὸ μία χιλιετία, ἐνέταξε στὴ λειτουργικὴ τῆς πράξης, ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου καὶ προφανῶς ἀπηχεῖ τὸ περιεχόμενο τοῦ κηρύγματός του καὶ τὴν πίστη τῆς Ἐκκλησίας.

62. «Οὐκοῦν εἰσέλθετε πάντες εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ πρῶτοι καὶ δεῦτεροι τὸν μισθὸν ἀπολαύετε. Πλούσιοι καὶ πένητες μετ' ἀλλήλων χορεύσατε· ἐγκρατεῖς καὶ ῥάθυμοι τὴν ἡμέραν τιμῆσατε· νηστεύσαντες καὶ μὴ νηστεύσαντες, εὐφράνθητε σήμερον. Ἡ τράπεζα γέμει, τρυφήσατε πάντες. Ὁ μόσχος πολὺς, μηδεὶς ἐξέλητ' πεινῶν. Πάντες ἀπολαύσατε τοῦ συμποσίου τῆς πίστεως· πάντες ἀπολαύσατε τοῦ πλούτου τῆς χρηστότητος. Μηδεὶς θρηνείτω πενίαν· ἐφάνη γὰρ ἡ κοινὴ Βασιλεία». Ὅλα αὐτὰ ἔχουν ὡς βάση τὸ γεγονὸς ὅτι «Ἀνέστη Χριστός, καὶ νεκρὸς οὐδεὶς ἐπὶ μνήματος». Τώρα πλέον «Ἀνέστη Χριστός, καὶ ζωὴ πολιτεύεται». Στὴ νέα αὐτὴ πραγματικότητα ζωῆς εἶναι ὅλοι προσκεκλημένοι· «πάντες ἀπολαύσατε», γιατί «ἐφάνη ἡ κοινὴ Βασιλεία».

Ἐν κατακλείδι, εἶναι ὀλοφάνερη ἡ ἔμφαση ποὺ δίδει ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία μὲ τὴν πίστη, τὴ ζωὴ καὶ τὴ θεολογία της ὅτι ἡ παγκοσμιότητα τῆς ἐν Χριστῷ ὄντολογικῆς, ἀληθινῆς σωτηρίας εἶναι στὴν πραγματικότητα δυνητικὴ καὶ προσφέρεται ἀδιακρίτως καὶ ἀδιαλείπτως σὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καλῆς θελήσεως. Σὲ αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους οἱ ὅποιοι ἐν ἐλευθερίᾳ ἀναζητοῦν τὴ σωτηρία καὶ ἕναν τρόπο ἀληθινῆς ζωῆς καὶ ὑπάρξεως, ἰδιαίτερος στὶς ἡμέρες τῆς ψηφιακῆς μας ἐποχῆς, κατὰ τὴν ὁποία προβάλλονται τόσοι καὶ τόσοι καινοφανεῖς, ἐντυπωσιακοὶ καὶ ἀκόμη ἀνεξερεύνητοι, πλὴν ὅμως (ὅπως ἤδη γίνεται γνωστὸ ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων) ἀτελέσφοροι τρόποι καὶ μέσα «εἰκονικῆς» σωτηρίας τους.

SUMMARY

The Universality of Salvation in Christ

By Vasileios A. Tsigkos, *Professor*
Aristotle University of Thessaloniki

In this paper, an attempt is made to explore a perennially interesting topic of fundamental theological significance, taking as its starting point an emblematic article by Professor Ioannis Karmiris concerning the salvation of all people in Christ. The content of this study has been directly linked to, and has decisively influenced, the developing inter-Orthodox and inter-Christian dialogue and the intense reflection regarding the charismatic and canonical *boundaries* of the Church. These are also related to the incessant tug-of-war between *akriveia* (exactness) and *oikonomia* (economy) in the life of Church and, ultimately, to the work of the Holy Spirit, through whom the Orthodox Church becomes a Church of “exodus”, a foretaste of the Kingdom of God.

The universal and potential reality of salvation in Christ for the entire human race becomes personal when it is appropriated by each individual. The natural *locus* where salvation is realized is the context of

ecclesial life, centered upon its worship. The Holy Spirit acts mystically within the Church. The Holy Mysteries are celebrated validly within the framework of ecclesiastical life, a fact which clearly indicates that its *boundaries* are Christological. Manifestly, these boundaries are not locally or temporally defined and immutable; rather, they constantly expand and extend toward ecumenical dimensions, encompassing – the whole of creation and history. And while the Church unceasingly prays, fervently desires, and patiently awaits the return of its straying children and “the union of all”, it ultimately allows the Holy Spirit to act as It deems fit.

The Orthodox Church, through its faith, life and theology, places particular emphasis on the fact that the universality of ontological, true salvation in Christ is in reality potential, offered indiscriminately and unceasingly to all people of good will.